

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนในครั้งนี ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ประกอบในการออกแบบเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูล และการอภิปรายผล ดังในหัวข้อต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับของพื้นที่
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 2.4 แนวคิดส่วนประสมทางการตลาด
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับประเภทแหล่งท่องเที่ยว
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน หมายถึง การจัดการพื้นที่ธรรมชาติ เพื่อให้คงความเป็นธรรมชาติของบริเวณนั้น ๆ และยังหมายถึงการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้คงรายได้ทางการเงินและการจ้างงานในชุมชน ในทางตรงข้ามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน หมายถึง การผดุงไว้ซึ่งองค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรมของประชากร ทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงหรือโดยอ้อมกับธุรกิจ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2539) โดยสถานะทั่ว ๆ ไปของประเทศโลกที่สามซึ่งส่วนใหญ่ยังมีปัญหาในเรื่องการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการแย่งชิงผลประโยชน์ระหว่างรัฐกับประชาชน และปัจเจกชนประชาชนซึ่งยังมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องเนื่องกับธรรมชาติและต้องการใช้ทรัพยากรอยู่มาก ที่มาของ Eco-tourism เกิดจากความต้องการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์และการสร้างเสริมระบอบประชาธิปไตยที่มาจากรากหญ้าให้มากที่สุด ประกอบกับกระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการประชุม "Earth Summit" ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2535 มีส่วนผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลกับภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งระบบและกระบวนการ

ประสานการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตั้งแต่ในระดับการ ตัดสินใจและการระบุแนวทางปฏิบัติที่จำเป็น รวมทั้งใน Agenda 21 ส่วนที่เกี่ยวกับ Travel and Tourism Industry ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2538)

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก ทั้งในแง่การอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่นจนถึงการอนุรักษ์ป้องกันและแก้ไขวิกฤตการณ์ของโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ

2. กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวด้านการศึกษา เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นความต้องการที่มีมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยวและในทุกส่วนของสังคมเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กระแสนี้จึงก่อให้เกิดความต้องการด้านการขยายและปรับทิศทางของตลาดธุรกิจท่องเที่ยวมากขึ้น

3. กระแสความต้องการพัฒนาคนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากรากหญ้า (ประชาชนพื้นฐาน) อันเป็นหลักประกันที่จะให้การพัฒนามีทิศทางที่ถูกต้องมีการกระจายรายได้ที่เหมาะสมเป็นไปตามความต้องการของผู้อยู่ในพื้นที่มากขึ้น

หลักการสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการ (อนุชา เล็กสกุลดิถ, 2541)

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเนื่องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

2. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยวประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา

3. องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นโดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความรวมถึง การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

4. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรการใช้ประโยชน์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษและควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขตจึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน

Adriana (อ้างในเดชา ไต้สูงเนิน, 2543) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นเครื่องมือที่มีอำนาจให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ได้เป็นอย่างมาก ถ้าการท่องเที่ยวมีการจัดการและบริหารที่ดีก็จะสามารถใช้พื้นที่ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาตินั้นได้ โดยไม่ได้ทำให้มันเสื่อมโทรมลง การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องมีการวางแผนนโยบายที่ชัดเจน และมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นและเหตุผลของคนในท้องถิ่น เพื่อจะได้ให้การส่งเสริมในระดับชาติ นโยบายควรจะเจาะจงลงไปในแต่ละด้าน โดยพิจารณาปัจจัยที่สำคัญพื้นฐานของชุมชน ถ้าเป็นไปได้ก็ควรจะมีการแข่งขันเพื่อเพิ่มจุดเด่นในตลาด การสร้างแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนตลอดไป การตอบสนองนั้นต้องไม่มีการกีดกันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

Krippendorf (1987) (อ้างในประกอบศิริ ภักดีพินิจ, 2545) ได้เสนอการท่องเที่ยวแนวทางใหม่หรือทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยวว่า "การท่องเที่ยวแบบทางเลือก" เป็นการท่องเที่ยวไม่เน้นเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและเทคนิคการให้บริการเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นถึงความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น และหลีกเลี่ยงการทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งตรงกันข้ามกับการท่องเที่ยวแบบมวลชนโดยสิ้นเชิง

Fennell (1999, 26) (อ้างในประกอบศิริ ภักดีพินิจ, 2545) ได้สรุปรูปแบบการท่องเที่ยวแบบทางเลือกออกเป็น 2 ประการคือ

1. การท่องเที่ยวเชิงสังคม-วัฒนธรรม (Social-Cultural Tourism) ได้แก่การท่องเที่ยวตามชนบทนอกเมือง เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นให้สัมผัสกับทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมในสภาพแวดล้อมที่ท้องถิ่นนั้นคงอยู่ โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อม

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นพื้นที่ที่เป็นแหล่งธรรมชาติแต่ให้ความสำคัญทางด้านสังคม วัฒนธรรม น้อยกว่าการท่องเที่ยวประเภทแรก

จะเห็นได้ว่า แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการทรัพยากรทั้งหมดในลักษณะที่สามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจสังคมและสุนทรียภาพ ในขณะเดียวกัน ก็สามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ทางวัฒนธรรม

ธรรม กระบวนการที่จำเป็นเชิงนิเวศวิทยาความหลากหลายทางชีวภาพและระบบสนับสนุนชีวิต ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดนี้สามารถนำมาอธิบายกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นได้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับของพื้นที่

มนัส สุวรรณ (2541) ได้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ โดยกล่าวว่า ธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ย่อมมีขีดจำกัดความสามารถที่จะรับได้อยู่หนึ่งระดับ ระดับความสามารถที่จะรับได้นี้แตกต่างกันไปตามความแตกต่างทางด้านกายภาพและชีวภาพของพื้นที่ และกิจกรรม ของมนุษย์ที่กระทำในพื้นที่นั้น ซึ่งหากมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เกินขีดจำกัดนี้แล้ว จะทำให้สภาพและความสมดุลย์ของพื้นที่สูญเสียไปจนเกิดปัญหาต่อเรื่องอื่น ๆ ตามมาความสามารถที่จะรับได้นี้สามารถแยกพิจารณาเป็น 3 ประเด็นคือ

1. ความสามารถที่จะรับได้ทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึง ลักษณะหรือสภาพทางกายภาพของสถานที่ที่เลือกอำนวยความสะดวกการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามความประสงค์ เป็นขีดจำกัดที่กำหนดได้ชัดเจนและจับต้องได้มากกว่า เช่น ขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แน่นอนตายตัว ย่อมเป็นตัวกำหนดว่าจะสามารถสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างได้จำนวนมากน้อยเท่าใด เป็นต้น

2. ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึง ความสามารถของสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของสถานที่ท่องเที่ยวที่จะพัฒนาเพื่อให้หรือขายบริการแก่ผู้มาเที่ยว กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความสามารถของสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในจำนวนสูงสุด โดยไม่ทำให้เกิดภาวะแออัด

3. ความสามารถที่จะรับได้ทางนิเวศ (Ecological Carrying Capacity) หมายถึง ความสามารถของสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติในและบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะรับได้รับการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะการที่นักท่องเที่ยวไปรวมตัวอยู่ในพื้นที่หนึ่งเป็นจำนวนมากย่อมก่อให้เกิดความกดดันต่อ พื้นที่นั้นโดยตรงซึ่งบางครั้งอาจจะมากเกินกว่าพื้นที่นั้นจะรับได้

นอกจากนี้ยังได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ย่อมมีขีดจำกัดของความสามารถที่จะรับได้อยู่ในระดับหนึ่ง ระดับความสามารถที่จะรับได้นี้แตกต่างกันไปตามความแตกต่างทางด้านกายภาพและชีวภาพของพื้นที่ และกิจกรรมของมนุษย์ที่กระทำในพื้นที่นั้น

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวว่า ขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว หมายถึง ปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถอยู่ได้ด้วยความปลอดภัย

และได้รับ สิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ โดยไม่ทำให้สภาพแวดล้อม ถูกทำลายหรือถูกทำลายน้อยที่สุด ยังคงรักษาสภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีไว้มากที่สุด ทั้งนี้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจะต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐาน และความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในท้องถิ่นด้วย

ภราเดช พยัฆวิเชียร (2539) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่ และปราศจากการคำนึงว่าการจะสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวได้นั้น ต้องอาศัยการพัฒนาทรัพยากรและสภาพแวดล้อมกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ถ้าคุณค่าพื้นฐานถูกเปลี่ยนแปลงหรือทำลายไป การพัฒนาการท่องเที่ยวย่อมไม่ประสบผลสำเร็จ

สรุปได้ว่า ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรและระบบนิเวศ ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ต่อการจัดการท่องเที่ยวเพื่อป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงการคำนึงถึงประชาชนในชุมชนที่จะต้องไม่ได้รับผลกระทบจากการ

จัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งนี้เพื่อสร้างมิติชีวิตที่ดี และความเต็มใจในการเป็นเจ้าของที่ดี และความสามารถในการรองรับนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดองค์ประกอบหนึ่งของหลักการ "การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน" นอกเหนือไปจากการมีส่วนร่วมชุมชน การรักษาสุขภาพสมดุลย์ของธรรมชาติและการดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอีกประการหนึ่ง ความสามารถในการรองรับนั้น คือระดับสมดุลย์ของจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะสามารถใช้ประโยชน์สูงสุดในการทำกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบหรือเกิดน้อยที่สุดต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่นั้นอีกด้วย

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกระดับคือ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการค้นหาศึกษาปัญหาทางการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมลงทุนในธุรกิจการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานตามแผน ปรับปรุงระบบการบริหารงาน และมีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน

จำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2544) ได้กล่าวถึงการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน
คอลัมน์ “แหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิต” ของอนุสาร อ.ส.ท. หลายฉบับ พอสรุปความได้ดังต่อไปนี้

“บทบาทและพันธกิจของชุมชน (ประชาคม) ต่องานพัฒนาการท่องเที่ยว” (2545) ชุม
ชนมีส่วนร่วมในการจัดการหรือการพัฒนา ต้องรวมพลังจากประชาชนทุกคนจัดตั้งกลุ่มชุมชน หรือ
องค์กรชุมชน หรือประชาคมให้ได้ คือทุกครัวเรือนในหมู่บ้านอาจรวมกันสองสามหมู่บ้าน ประชุม
ปรึกษาหารือตั้งผู้แทนกลุ่มของตนเพื่อรับผิดชอบพันธกิจ (กิจการงานที่ผูกพันอยู่กับตัวเรา) กิจ
กรรมใด ๆ ทั้งการท่องเที่ยวหรือการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ประชาชนทุกคนร่วมเป็นเจ้าของที่
เป็นมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมทุกคนเป็นผู้มีส่วนได้ประโยชน์และส่วนเสียผล
ประโยชน์ (Stakeholders)

เพื่อให้การจัดการหรือพัฒนาเป็นไปอย่างสอดคล้องกัน ชุมชนสามารถจัดการได้ดังต่อ
ไปนี้

1. ร่วมพิจารณากิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ขึ้นอยู่กับการยอมรับของประชาชนใน
พื้นที่ต้องไม่เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ไม่เกิดมลพิษ ไม่เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรม รักษา
ความเป็น
อัตลักษณ์ (ความเป็นเผ่าพันธุ์ดั้งเดิม) ไว้ได้แม้วิถีชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่คุณภาพชีวิตของ
คนในหมู่บ้านต้องดีขึ้น
2. ร่วมกำหนดแผนงานและกฎระเบียบ ผู้เป็นประธานกลุ่มแต่ละองค์กรจะต้องร่วมเข้า
ประชุมกับคณะกรรมการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อร่วมจัดทำแผนพัฒนา
3. ร่วมบริหารการจัดการองค์กรชุมชนอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจะ
ต้องมีส่วนได้รับผลประโยชน์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม
4. ร่วมประเมินผลการแก้ปัญหาต้องร่วมกันประเมินผลร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน
แก้ไขปัญหา เพื่อฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่น

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้กล่าวไว้ว่า ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดย
ตรงจากกิจกรรมทางการท่องเที่ยว จึงต้องให้ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้รู้ปัญหาและความต้องการของ
ชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้ดีกว่าผู้อื่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรด้านการ
ท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2528) ได้แยกแยะขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้เป็น 4 ขั้น
ตอนคือ 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท 2) การมีส่วน
ร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เป็นขั้นตอนต่อไปที่ขาดไม่ได้ 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุน

และปฏิบัติ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญอย่างยิ่งเช่นกัน เพราะถ้าหากการติดตามงานและการประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมของชาวชนบทแต่การดำเนินงานโดยบุคคลภายนอก ชาวชนบทย่อมจะไม่ได้ประเมินตนเองว่า งานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อ ๆ ไป จึงอาจเกิดปัญหาได้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (อ้างในกฤษดา ยะการ, 2542) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า “แนวความคิดของการมีส่วนร่วมเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นเป็นหลัก โดยได้รวมถึงการมีส่วนร่วมกับทุกองค์รวมทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีเป้าหมายและทิศทางเดียวกันกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นประเด็นปัญหาใหญ่ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่ายนักในภาวะสังคมปัจจุบัน”

ภราเดช พยัฆวิเชียร (อ้างในสร้อยดี อาสาสรรพกิจ, 2542) กล่าวว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยความอดทนและตั้งใจจริง รวมทั้งต้องสร้างความเข้าใจให้แก่นักธุรกิจด้วยว่าสังคมธรรมชาติ วัฒนธรรมเป็นทุนด้วย หากไม่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมแล้วจะพบกับปัญหาสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลให้การประกอบธุรกิจไม่ยั่งยืน

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2542) ได้แสดงความคิดเห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนนั้น อาจจะพิจารณาจากประเภทและระดับของการมีส่วนร่วม ประเภทการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) และการติดตามประเมินผล ส่วนระดับการมีส่วนร่วมนั้นอาจจะวัดได้จากระดับของความถี่ของบุคคล องค์กรที่ร่วมกิจกรรม ความพึงพอใจ ระดับของเป้าหมายที่พึงได้ และระดับของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ตามประเภท ที่กล่าวมาแล้ว

กล่าวโดยสรุปแล้วประชาชนทุกคนอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว จะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพราะทุกคนเป็นผู้มีส่วนได้ผลประโยชน์และส่วนเสียผลประโยชน์ (Stakeholders) การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ถือเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจเลือกแนวทางวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมการพัฒนาตามแผน ติดตามและประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

2.4 แนวคิดส่วนประสมทางการตลาด

Kotler (1996) (อ้างในชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2544) ส่วนประสมทางการตลาด หมายถึง ตัวแปรทางการตลาดที่ควบคุมได้ทางการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่

1. ผลิตภัณฑ์ (Product) ผลิตภัณฑ์มิได้หมายถึงลักษณะรูปทรงของผลผลิตที่เสนอต่อลูกค้า แต่ผลิตภัณฑ์ประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ พื้นฐานของการออกแบบ การนำเสนอ การบริการ ยี่ห้อ ผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยวยังมีส่วนประกอบที่สำคัญต่อไปนี้อยู่ด้วย ได้แก่ ความน่าประทับใจและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเกิดจากธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถานและวัฒนธรรม สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการของแหล่งท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยว จำเป็นต้องมีที่พักประเภทต่าง ๆ ร้านอาหาร ระบบการขนส่ง กิจกรรมด้านกีฬาและนันทนาการ ร้านขายของที่ระลึก บริษัทนำเที่ยว ฯลฯ การเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกสบายและความรวดเร็วในการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต้องมีการจัดสร้างปัจจัยพื้นฐานการผลิต

ส่วนผสมของผลิตภัณฑ์แหล่งท่องเที่ยว ควรจะต้องประกอบไปด้วยปัจจัยสำคัญ 3 ประการ หรือ 3As (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542) คือ

1.1 สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีสิ่งดึงดูดใจอย่างหนึ่ง ในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมเยือนสถานที่นั้น ๆ ซึ่งสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวย่อมแตกต่างกันไปตามความสนใจของนักท่องเที่ยวแต่ละคน หรือแต่ละกลุ่ม เช่นนักท่องเที่ยวกลุ่มหนึ่งอาจสนใจด้านโบราณสถานก็จะชอบไปเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์หรือบางกลุ่มมีความสนใจด้านศิลปวัฒนธรรมก็จะชอบไปเที่ยวชมวิถีชีวิตของชาวเขา เป็นต้น

1.2 สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างประทับใจ ทำให้นักท่องเที่ยวอยากจะทำท่องเที่ยววันขึ้น เช่น มีบริการอำนวยความสะดวกในด้านขนส่งอาหารเครื่องดื่ม จำหน่ายสินค้าที่ระลึก ด้านไฟฟ้า ด้านน้ำประปาที่พัก เป็นต้น

1.3 เส้นทางคมนาคมเข้าถึง (Accessibility) เป็นปัจจัยที่สำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ ตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางคมนาคมทางรถยนต์ รถไฟ เรือ เครื่องบินซึ่งแล้วแต่ความจำเป็นของแหล่งท่องเที่ยว นั้น แต่ถ้าขาดเส้นทาง

คมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวแล้ว แม้ว่าแหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีความสวยงามประทับใจเพียงใดก็ตาม ย่อมจะไร้คุณค่าอย่างสิ้นเชิง เพราะไม่สามารถเดินทางเข้าไปเยี่ยมชมทรัพยากรนั้นได้

2. ราคา (Price) ราคาของสินค้าและบริการในเรื่องการท่องเที่ยวไม่แน่นอน คงที่มีความยืดหยุ่นสูง ขึ้นอยู่กับฤดูกาล วันหยุด และกิจกรรมซึ่งจัดในการนั้น หนทางการและใช้เวลาว่างของผู้บริโภค ราคายังเปลี่ยนแปลงตามภาวะเศรษฐกิจการเมืองในช่วงเวลานั้นด้วยราคายังมีความสัมพันธ์กับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา คู่แข่ง การแข่งขัน

3. สถานที่ (Place) หรือช่องทางการจัดจำหน่าย (Distribution) ในด้านวัตถุประสงค์ของการตลาดสถานที่มีได้หมายถึงที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานบริการด้านการท่องเที่ยว แต่ที่ตั้งหรือสถานที่ หมายถึง จุดขายทั้งหมดที่ทำให้ผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวหรือสถานบริการทางการท่องเที่ยว เช่น โรงแรมริมชายทะเลแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต สถานที่นอกจากที่ตั้งของโรงแรมแห่งนั้นซึ่งเป็นจุดขายแล้ว ยังหมายถึงตัวแทนการจำหน่ายในกรุงเทพฯ เชียงใหม่ หรือจังหวัดอื่น ๆ และรวมถึงระบบการจูงใจนักท่องเที่ยวโดยวิธีการทางจดหมาย โทรทัศน์ หรือระบบการสื่อสารอื่น ๆ ระบบการขายตรงหรือขายผ่านคนกลาง ล้วนแต่เป็นช่องทางการจำหน่ายทั้งสิ้น

4. การส่งเสริมการตลาด (Promotion) ต้องอาศัยเครื่องมือในการส่งเสริมการตลาด อันประกอบด้วยส่วนผสม 4 อย่างด้วยกันคือ การโฆษณา การส่งเสริมการขาย การประชาสัมพันธ์ และการขายโดยบุคคล

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับประเภทแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวถูกจัดให้เป็นสินค้า (Product) ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งโดยทั่วไปมักแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature Destinations) แหล่งท่องเที่ยวศาสนา ประวัติศาสตร์และโบราณคดี (Historical Archeological and Religious Destinations) และแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมและประเพณี (Art Culture and Traditional Destinations) ในบางครั้งได้แยกกิจกรรมกีฬา บ้านเทิง เป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาครั้งนี้ได้พิจารณาว่า แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมนั้นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีความกำกวมและยากที่จะแยกประเภทได้อย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นทรัพยากรอันเกิดจากการดำรงอยู่และวิถีชีวิตของมนุษย์ ทั้งในอดีตและปัจจุบันทั้งสิ้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงลักษณะทางวัฒนธรรม ดังนั้นจึงได้รวมทั้ง 2 ประเภทไว้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Destinations)

การจำแนกประเภทของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภทใหญ่ อาจจำแนกได้โดยลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์หรือเป็นสิ่งดึงดูดใจหลัก เช่น น้ำตก ถ้ำ ทุ่งหญ้า ชายหาด วัด แหล่งโบราณคดี หรือชุมชนหัตถกรรม เป็นต้น สำหรับแหล่งที่มีสิ่งดึงดูดใจไม่ถาวร ปีหนึ่ง ๆ จะมีกิจกรรมเฉพาะหรือมีเทศกาล ประเพณีนั้น โดยทั่วไปไม่ได้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวหากแต่ชุมชนหรือพื้นที่นั้นมีสิ่งดึงดูดใจอื่น ๆ ที่นักท่องเที่ยวสามารถมาท่องเที่ยวได้แม้ไม่มีงานเทศกาลดังกล่าว อาจจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ จำแนกตามคุณลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยวมีหลากหลาย อาจจำแนกตามลักษณะที่ใกล้เคียงกันได้ดังนี้ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540)

แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ได้แก่ เกาะ/ชายฝั่ง/ปะการัง/ทะเล หาดทราย/ชายหาด หน้าผา/แหลม/เขาดหิน อ่างเก็บน้ำ/เขื่อน แอ่งน้ำธรรมชาติ/หนองน้ำ/บึง ทะเลสาบ ลำน้ำ/แม่น้ำ/ลำคลอง/แก่งหิน/ชายตลิ่ง ภูเขา ธรณีสัณฐาน/ลานหิน/เนินดิน/เสาหิน ถ้ำ ป่าไม้ ทุ่งหญ้า น้ำตก บ่อน้ำร้อน/น้ำพุร้อน/บ่อน้ำมัน สัตว์/สวนสัตว์/พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ/สวนสัตว์เปิด สถานตากอากาศ/สถานพักผ่อน สวน/สวนสาธารณะ/สวนพฤกษศาสตร์/สวนป่า/สวนพืชน้ำ ฟาร์ม/ศูนย์เพาะเลี้ยง/สถานีเพาะพันธุ์เหมือง และสนามกีฬา

แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม (ประวัติศาสตร์ โบราณคดี) ได้แก่ ชุมชน/หมู่บ้าน ตลาด/ตลาดน้ำ โบราณสถาน/โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์ เมืองโบราณ วัด/สำนักสงฆ์/ปูชนียสถาน ศูนย์วัฒนธรรม สนามกีฬา สวนสนุก และอนุสาวรีย์/ศาล/อนุสรณ์สถาน

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ฐลัทธิต์ ชูชาติ (2544) ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำวาง พบว่าชุมชนในท้องถิ่นมีความเหนียวแน่นในการอนุรักษ์ป่า ระบบนิเวศป่า และการดำรงชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมเดิม คนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยไม่ไปทำลายแหล่งต้นน้ำลำธารและพื้นที่ป่าที่ดำรงอยู่ โดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่อย่างชาญฉลาดบริหารจัดการธรรมชาติและทรัพยากรป่าไม้ ชุมชนในท้องถิ่นได้ประโยชน์จากผืนป่า โดยที่ป่าไม้และแหล่งต้นน้ำลำธารไม่ถูกทำลายจึงสามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้อย่างสมบูรณ์ จากการศึกษานี้พบว่าเป็นการแสดงให้เห็นว่าชาวพื้นราบทราบว่าเขาเผากระแหย่งเหล่านี้ไม่ใช่เป็นผู้ทำลายป่าไม้และต้นน้ำลำธาร เนื่องจากประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ การดำรงชีวิตของชุมชนเหล่านี้สอดคล้องในการรักษาป่าและแหล่งต้นน้ำลำธาร ลดความขัดแย้งระหว่างชุมชน

ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และชาวพื้นราบที่กล่าวหาว่าชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเป็นผู้ทำลายป่าและต้นน้ำลำธาร นับว่าเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ปฐติ อาคมานนท์ มอนซอนและคณะ (2535) วิจัยเรื่องโครงการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่าต่อสภาวะแวดล้อมและประชาชนในท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่าขณะที่การท่องเที่ยวเดินป่าในภาคเหนือตอนบนกำลังขยายตัวได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเขา แต่ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการกระจายรายได้แก่ผู้คนในท้องถิ่นเพื่อแก้ไขข้อบกพร่อง คณะผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าภาครัฐบาลควรมีนโยบายและมาตรการการส่งเสริมการท่องเที่ยวเดินป่าเป็นนโยบายระดับชาติที่ชัดเจนเป็นแนวปฏิบัติเดียวกันมีกฎหมายควบคุมเพื่อมิให้เกิดผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นกับระบบธรรมชาติและวัฒนธรรมดั้งเดิมอันเป็นจุดขายที่สำคัญ ถ้าทุกฝ่ายร่วมมือกันอย่างดีแล้ว จะทำให้การท่องเที่ยวแบบเดินป่าพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืน

มนัส สุวรรณ และคณะ(2541) ศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่) พบว่าจังหวัดเชียงใหม่มีความพร้อมด้านการท่องเที่ยวทุกด้าน โดยได้พัฒนาความพร้อมด้านต่าง ๆ ให้เพียงพอต่อความต้องการทางการท่องเที่ยวอยู่เสมอ จึงเห็นควรมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่โดยกำหนด แนวทางการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ แนวทางพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ และแนวทางพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ จากหลักการและแนวคิดในการเสนอแผน รวมตลอดจนกลยุทธ์โดยรวมสำหรับการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่) ดังกล่าว ได้นำไปสู่การกำหนดแผนปฏิบัติการฟื้นฟูต่าง ๆ ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 12 แหล่ง ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามสภาพทางกายภาพและสภาพปัญหา อย่างไรก็ตาม แผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแผนจะมีโครงร่างและองค์ประกอบที่เหมือนกัน ได้แก่ สภาพทั่วไป วัตถุประสงค์ เป้าหมาย แผนงานการฟื้นฟู

สุเทพ เย็นสุข (2540) ศึกษาเพื่อเสนอแนะรูปแบบการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติสิรินาถ (หาดในยาง) จังหวัดภูเก็ต ผลการศึกษาพบว่า สิ่งที่ควรมีการปรับปรุงฟื้นฟูเป็นอันดับแรกคือ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ รองลงมาคือ นโยบายและการจัดการและได้เสนอแนะรูปแบบการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติสิรินาถ (หาดในยาง) ในรูปแบบของแผนปฏิบัติการเพื่อการฟื้นฟู 3 แผนคือ แผนการปรับปรุงภูมิทัศน์และปรับปรุงสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ แผนเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

สัมพันธ์ และแผนจิตสำนึก แผนปฏิบัติการเพื่อการฟื้นฟูทั้ง 3 แผนนี้จัดทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการของประชากร กลุ่มตัวอย่างและประชาชนทั่วไป ตลอดจนเพื่อให้เป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเพื่อเป็นการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติสิรินาถ (หาดในยาง) ดังนี้ ให้มีความยั่งยืนตลอดไป

นิพนธ์ เชื้อเมืองพาน (2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา: อุทยานภูชี้ฟ้า จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาได้แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า คือในระดับนโยบายควรมีรูปแบบการบริหารโดยกระจายอำนาจไปในระดับท้องถิ่นและเน้นให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ภายใต้หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเน้นความเข้าใจในสภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านคนในท้องถิ่นควรเน้นทั้งการให้บริการและการทำความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และควรมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่รวมทั้งการได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสม ในขณะที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือชี้แนะแก่กลุ่มผู้ประกอบการ เน้นการให้บริการในรูปแบบการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งในทางปฏิบัติทุกกลุ่มสามารถนำแนวทางทั้งหมดมาร่วมกันปฏิบัติ โดยให้เกิดความสอดคล้องกัน อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

พนิตตา สิงห์ครา (2544) ได้ศึกษาเรื่องศักยภาพของชุมชนบ้านห้วยฮี้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์ โดยทำการศึกษาความคิดเห็นทั้งจากประชาชนในหมู่บ้านและบุคคลภายนอกที่ให้ความช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาประกอบด้วย ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สมาชิกในโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้นำอาสา ประชาชนองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานองค์กรเอกชน พนักงานบริษัทท่องเที่ยวและชมรมมัคคุเทศก์ และประชาสัมพันธ์จังหวัด โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 30 คน ข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการศึกษารวบรวมใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์และการสังเกต ผลการวิจัยสรุปได้คือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่นักท่องเที่ยวจะพักแรมในชุมชนเสมือนเป็นสมาชิกในครอบครัว เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนแห่งนี้ ส่วนใหญ่ดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวประมาณ 3-4 ปี สามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกระหว่าง 200-600 บาทต่อเดือน แม้รายได้ไม่สูงนักแต่ก็สร้างความพึงพอใจแก่ชุมชน เพราะทรัพยากรธรรมชาติวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ถูกรักษาไว้ภายใต้การจัดการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาในแง่สังคมพบว่า

ชุมชนมีการแบ่งโครงสร้างขององค์กร และมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันอย่างดี อีกทั้งผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถสั่งและชักชวนให้สมาชิกชุมชนร่วมกันทำงานให้สำเร็จได้

อภิญา จิตรวงค์นันท์ (2546) ได้ศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่า จังหวัดน่าน ได้ศึกษาถึงสภาพการณ์ของชุมชนลำน้ำว่า ว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ เกาะแก่ง และวังปลา ชุมชนลำน้ำว่ามีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ จึงได้ให้คุณค่าและร่วมกันดูแลรักษาให้คงความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน หลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยวไม่เกิดขึ้นมาก และเกิดกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมากกว่า เพราะการท่องเที่ยวได้เข้ามาใน ชุมชนอย่างช้า ๆ ทำให้ชุมชนค่อย ๆ ปรับตัว และความสามารถในการปรับตัวของคนในชุมชนไม่เท่ากัน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ชัดเจนที่สุดคือด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนเป็นไปเชิงบวกในด้านการอนุรักษ์ ส่วนเชิงลบพบในการจัดการน้ำ ได้เสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชนคือ การดำเนินการท่องเที่ยวตามแนวทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการและได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันในรูปแบบองค์กรกึ่งอิสระ

ยศ สันตสมบัติ (2544) ได้ศึกษาเรื่องโครงการวางแผนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า การท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นได้กลายเป็นกิจกรรมที่ถูกผูกขาดโดยบริษัทเอกชน ซึ่งให้ความสำคัญกับการทำกำไร โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การเข้ามาของบริษัทนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชนเนื่องจากไม่มีการกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ค่าตอบแทนอยู่ในมือคนไม่กี่กลุ่ม ชาวบ้านทั่วไปได้ประโยชน์จากการขายสินค้า และเป็นลูกหาบบริการนักท่องเที่ยวอยู่บ้าง แต่ต้องแบกรับภาระปัญหาที่เกิดจากขยะ ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ

สงกรานต์ ศรีจันทร์ (2546) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา: กรณีศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ผลการศึกษาพบว่า ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นสถานที่สำหรับการศึกษาค้นคว้าทดลองและสาธิตด้านการเกษตรให้เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ เพื่อชุมชนในท้องถิ่นสามารถเรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ มิใช่เพื่อเป้าหมายเพื่อการท่องเที่ยว โดยมีโครงสร้างและองค์ประกอบภายใน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านกายภาพของพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวก

สะดวกพื้นฐาน ความหลากหลายทางชีวภาพและกิจกรรมที่น่าจะสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ แต่ที่พบว่ามีข้อจำกัดคือบุคลากร งบประมาณเฉพาะการท่องเที่ยว และศูนย์ศึกษาการพัฒนา ห้วยฮ่องไคร้ น่าจะสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพัฒนาที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดประสบการณ์ และการเรียนรู้จากการดำเนินงานสู่สาธารณชนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ต้องสนับสนุนให้มีการส่งเสริมและพัฒนาการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวตามหลักวิชาการมากขึ้น ความหลากหลายทางชีวภาพที่เกิดจากการดำเนินการของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้กลายเป็นเสน่ห์ที่สำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ประกอบศิริ ภักดีพินิจ (2545) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนริมกว๊านพะเยา ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านฮ่องไคร้มีข้อได้เปรียบหรือที่เรียกว่าจุดแข็ง ที่สำคัญคือ สิ่งดึงดูดใจ ซึ่งมีตัวกว๊านพะเยาและ กิจกรรมของชุมชนเป็นทรัพยากรและความสะดวกในการเข้าถึง สำหรับข้อเสียเปรียบหรือจุดอ่อนที่สำคัญของการพัฒนาคือสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ในส่วนของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาผู้ศึกษาพบว่า ควรจะต้องมีแผนงานที่สำคัญ 5 แผนงาน ประกอบด้วย แผนส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแผนพัฒนารัฐกิจการท่องเที่ยว แผนพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งแวดล้อม แผนรักษาความปลอดภัยและแผนพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สมโภชน์ ศรีโกสุมมาตร (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องนิเวศวิทยา การจัดการทรัพยากรและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า แนวคิดทางนิเวศวิทยาสากลมีประวัติความเป็นมานับร้อยปี และแตกกิ่งก้านสาขาไปมากมาย สิ่งที่น่าสังเกตคือแต่ละสาขาที่แตกกิ่งก้านออกไปมีลักษณะเป็นความชำนาญเฉพาะ ขาดการพัฒนาให้มีฐานการศึกษาร่วมกัน การศึกษาวิจัยของแต่ละสาขาเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดการบูรณาการหรือประสานความรู้เข้าด้วยกัน หากนักนิเวศวิทยาซึ่งเน้นการศึกษาในพื้นที่และนักสังคมศาสตร์ ซึ่งมีความหลากหลายและเน้นการคิด จะทำงานร่วมมือกันศึกษาหาประเด็นคำตอบที่มีนัยสำคัญต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน แทนที่จะเน้นเพียงด้านเทคนิคน่าจะทำให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งนั่นหมายถึงความมั่นคงเชิงนิเวศวิทยาจะเกิดขึ้น

ชูชาติ เหลี่ยมวานิช (2537) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชนในชุมชนชนบท ผลการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ดังนี้ ประชาชนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย

มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น และมีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเองในด้านภาษาพูดเป็นภาษาจีน ชุมชนแห่งนี้จึงมีวัฒนธรรม ประเพณีในการดูแลรักษาสุขภาพแบบดั้งเดิม หลงเหลือให้เห็นจนถึงปัจจุบัน เป็นการเรียนรู้ที่ได้การถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และการกล่อมเกลாதงาสังคมโดยครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนบ้าน แต่ปัจจุบันนี้ภูมิปัญญาชาวบ้านมีจำนวนน้อยและนับวันจะลดลงไปเรื่อย ๆ เนื่องจากว่าคนสมัยปัจจุบันไม่ค่อยนิยมการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เครือข่ายการเรียนรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชนในชุมชนชนบทได้มีการเรียนรู้ตามลักษณะของเครือข่ายสังคมชนบท และมีขึ้นอยู่ตามปกติจากวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์กันและเป็นเครือญาติในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ส่วนการเรียนรู้ในการดูแลรักษาเยียวยาที่เจ็บป่วยร้ายแรงนั้นเป็นการสืบทอดความรู้หมอฟันบ้าน ทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน ปัจจุบันเครือข่ายการเรียนรู้ของหมอฟันบ้านในการดูแลรักษาอยู่ในวงแคบ เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่ได้สนใจหรือไม่มีเวลาในการเรียนรู้ เพราะที่ต้องใช้เวลาศึกษาเล่าเรียนนานกว่าที่จะมีความชำนาญสามารถเป็นหมอฟันบ้านได้ ประกอบกับรัฐบาลได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องนี้ไม่จริงจัง เนื่องจากการเน้นให้ประชาชนดูแลรักษาสุขภาพอนามัยตามแบบตะวันตกหรือด้วยวิธีการแพทย์แผนใหม่นั้นเอง

ธวัชชัย รัตนช้อน (2542) ได้ทำการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบนที่สูงพบว่า ชุมชนได้ใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษาระบบนิเวศและรักษาทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนมากกว่าการดำเนินการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหารายได้เพียงอย่างเดียว ในชุมชนได้มีการจัดการองค์กรโดยใช้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติและความเป็นพี่น้องผสมผสานกับระบบการจัดการธุรกิจที่มีการกำหนดโครงสร้าง หน้าที่ และการแบ่งงานกันทำ ซึ่งก่อให้เกิดความรับผิดชอบ เมื่อมีรายได้จะมีการจัดสรรผลประโยชน์ครอบคลุมทั้งระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม และระดับชุมชนในสัดส่วนที่ยอมรับได้ในทุกกลุ่ม คือร้อยละ 80 15 และ 5 ตามลำดับ ส่วนด้านศักยภาพของชุมชนนั้นแสดงออกในหลายด้าน คือด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม และบุคลากรของชุมชนที่สามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เป็นกิจกรรมทางเลือกลำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจในลักษณะธุรกิจชุมชน พร้อมกับการอนุรักษ์ฟื้นฟู วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในสังคมเพื่อการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

สร้อยดี อาสาสมัครพิภพ (2542) ได้ทำการศึกษาเพื่อหาปัจจัยในการกำหนดความพร้อมของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน พบว่า การกำหนดความพร้อมของ

ผู้ประกอบการก็นำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบนนั้น ทุกหน่วยที่เกี่ยวข้องเห็นว่ามีควมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดให้มีขึ้น และบังคับใช้อย่างจริงจัง ผ่านกระบวนการทางกฎหมายและกระบวนการทางสังคม โดยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้ให้มีองค์กรที่เป็นกลาง ไม่มีส่วนได้เสียกับการดำเนินธุรกิจนั้น เป็นองค์กรตรวจสอบโดยเสนอให้เป็นสถาบันการศึกษาที่เชื่อถือได้ และปัจจัยที่กำหนดความพร้อมของผู้ประกอบการก็นำเที่ยวเชิงนิเวศประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ 1) ความพร้อมขั้นพื้นฐานของผู้ประกอบการก็นำเที่ยวเชิงนิเวศ 2) ความพร้อมของผู้ประกอบการก็นำเที่ยวในแต่ละองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และด้านองค์กร

มิสรา สามารถ (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้เสนอรูปแบบองค์กรที่ควรเข้ามาบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นมี 2 รูปแบบคือ ให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้บริหารจัดการ และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับผู้แทนกลุ่มเป็นผู้บริหารจัดการ แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นของทั้ง 2 รูปแบบควรที่จะมีมาตรการในการดำเนินงาน เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเรื่องดังกล่าวของชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และตอบสนองวัตถุประสงค์ของการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มากที่สุด โดยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะควรจัดให้มีการประชุมในลักษณะของไตรภาคีหรือพหุภาคี ระหว่างคณะกรรมการคณะที่ปรึกษาและสมาชิกในชุมชนทุกกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง โดยให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและร่วมกันตัดสินใจในประเด็นและปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกัน ควรกำหนดอำนาจและบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายในคณะกรรมการและกลุ่มที่เข้าร่วมให้ชัดเจน เพื่อร่วมมือกันดำเนินภารกิจของชุมชนและสร้างจิตสำนึกให้ทุกคน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเป็นแกนหลักในการจัดการประชุม และเชิญทุกฝ่ายเข้าร่วมประชุม กำหนดประเด็นการสนทนา ตลอดจนการใช้สถานที่ในการประชุมเพื่อการประสานความร่วมมือของชุมชนได้อย่างจริงจัง ควรกำหนดระเบียบข้อบังคับที่ได้รับความเห็นชอบจากภาครัฐระดับพื้นที่ไว้ให้ชัดเจนและเป็นทางการ เพื่อเป็นระเบียบแบบแผนต่อการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายยึดถือร่วมกัน เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน ควรกำหนดแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนไว้ให้ชัดเจนเพื่อความเข้าใจตรงกัน

ปิยพร ทาวีกุล (2544) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาร้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่าความต้องการของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่าง

ยังยืนนั้น จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความถนัดของชาวบ้านและขนาดของงานว่าทางวัดต้องการให้ชาวบ้านเข้าไปช่วยเหลือมากหรือน้อย ในด้านรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นมุ่งประเด็นในด้านการพัฒนาเส้นทาง ควรจะมีการปรับปรุงถนนโดยการขยายตัวถนน เนื่องจากถนนที่ใช้ในการสัญจรนั้นแคบ เกรงว่าจะป็นอันตราย และควรจะมีการจัดทำป้ายบอกทางเป็นระยะ ๆ เพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความสับสน ร้านค้าและของที่ระลึกควรจะมีการจัดร้านค้าในรูปของสหกรณ์ และควรจะต้องอยู่นอกบริเวณวัด การประชาสัมพันธ์ควรเกิดจากความร่วมมือจากทางภาครัฐ เอกชน และชุมชน โดยการจัดให้มีงานประเพณีสำคัญ ๆ ขึ้นที่วัด แจกจุลสาร มีการท่องเที่ยวเชิงสัญจร เป็นต้น ความปลอดภัยควรจะทำให้มีคนดูแลอยู่ประจำที่วัด และจัดทำกล่องสายตรวจเพื่อให้ตำรวจแวะเวียนมาดูแลความปลอดภัยสม่ำเสมอ การอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวควรจะมีการอบรมให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชน โดยอาจจะเชิญเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมาบรรยายหรือส่งตัวแทนไปอบรมเพื่อกลับมาให้ความรู้แก่ชาวบ้านอีกต่อ

พิเชษฐ พิมลศรี (2536) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่า: ศึกษาเฉพาะกรณีของอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เส้นทางในการศึกษามีทั้งหมด 6 เส้นทาง ประกอบด้วยเส้นทางเดินเท้าประมาณวันละ 5 – 8 กิโลเมตร ระยะเวลาเดินเท้าตั้งแต่วันละ 2 – 4 ชั่วโมง นอกจากนั้นก็มีกิจกรรมในการนั่งช้างและล่องแพ แหล่งท่องเที่ยวส่วนมากเป็นประเภทธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่าประเภทนก และแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม ได้แก่ ชาวเขา การท่องเที่ยวแบบเดินป่านอกจากได้สัมผัสกับธรรมชาติและวัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นการท่องเที่ยวแบบผจญภัย แต่มีอันตรายน้อย เส้นทางส่วนมากอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ โดยยึดบริเวณใกล้เคียงกับแม่น้ำแม่แจ่ม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมท่องเที่ยวแบบล่องแพ การท่องเที่ยวแบบเดินป่ามีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นอย่างมากในด้านเศรษฐกิจ ประชาชนอาจมีรายได้เพิ่มขึ้นไม่มากนัก แต่เกิดนิสัยเห็นแก่เงินหรือให้ความสำคัญกับเงินมากยิ่งขึ้น ในด้านวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการแต่งกาย อาหาร การใช้ภาษาถิ่นและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่ยังไม่เปลี่ยนแปลงไม่เห็นเด่นชัดมากนัก ดังนั้นถ้ามีการวางแผนท่องเที่ยวแบบเดินป่าก็จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนลดน้อยลง

อนุชา เล็กสกุลดิกล (2540) ได้เสนองานวิจัยเชิงนโยบายต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เรื่องการดำเนินงานเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ ในรายงานดังกล่าวได้อธิบายความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้เสนอแผนงานจัดการ

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 27 แผนงาน ซึ่งประกอบด้วย แผนงานด้านการจัดการพื้นที่ การให้การศึกษา การสร้างเครือข่ายและการตลาด ฯลฯ แผนงานดังกล่าวเน้นในด้านเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์ ได้แสดงให้เห็นชัดว่า อาจจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลักษณะการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass tourism) ได้ถ้ามีการจัดการที่ดี นอกจากนี้ยังมีแผนงานที่ 3 เรื่องจัดทำเขตพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยว กำหนดให้จัดพื้นที่ท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าตัวอย่างดังกล่าวแล้วน่าจะเหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บทสรุปจากการทบทวน

จากแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่ได้ทบทวนแล้วข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยวโดยทั่วไปไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวประเภทใดก็ตาม ผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องให้ความสำคัญและใส่ใจเป็นพิเศษกับ 3 องค์ประกอบ กล่าวคือ แหล่งท่องเที่ยว ชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว และการบริหารจัดการ กรณีของแหล่งท่องเที่ยว การจะพัฒนาพื้นที่ใดเป็นแหล่งท่องเที่ยวมิใช่ทำได้ง่ายเพียงแนะนำและนำเอาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เข้าไปแล้วก็ปรับเปลี่ยนเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ทันที ตรงกันข้ามสิ่งที่ต้องพิจารณาก่อนสิ่งอื่นใด สำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคือ ศักยภาพเชิงการท่องเที่ยวและความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ของพื้นที่ ศักยภาพเชิงการท่องเที่ยวอาจพิจารณาได้จากความมีเอกลักษณ์เฉพาะ ความสวยงามตามธรรมชาติ มรดกทางธรรมชาติหรือวัฒนธรรม ความเป็นแหล่งวิชาการ การถ่ายทอดประสบการณ์และการเรียนรู้ เป็นต้น ในส่วนของศักยภาพในการรองรับก็ทำนองเดียวกัน อาจพิจารณาได้จากการเข้าถึง (Accessibility) ขนาดของพื้นที่ รวมตลอดจนการรองรับนักท่องเที่ยวในแต่ละช่วงเวลา เป็นต้น

ชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นผลกระทบในแง่บวก หรือผลกระทบในแง่ลบ การเข้ามายังกิจกรรมการท่องเที่ยวควรคำนึงถึงการท่องเที่ยวที่ชุมชนสามารถได้รับประโยชน์และไม่ส่งผลให้การดำเนินชีวิตประจำวันต้องประสบกับความยากลำบาก โดยมีการกระจายรายได้ให้กับชุมชนอย่างทั่วถึง รวมทั้งไม่ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน สภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนลดลง เพื่อที่จะให้กิจกรรมการท่องเที่ยวมีความเหมาะสมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

การบริหารจัดการ ความสำเร็จของการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในปัจจุบันจะอาศัยเพียงความมีชื่อเสียง ความสวยงาม หรือเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่เท่านั้นไม่ได้ หากต้อง

อาศัยการจัดการด้านการตลาด การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคของเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสารที่สามารถเชื่อมโยงติดต่อสื่อสารกันได้อย่างฉับไวทั่วโลก การแข่งขันทางการท่องเที่ยวมีมากขึ้น เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยและทันสมัยเหตุการณ์จึงมีความสำคัญและต้องนำมาใช้ในการบริหารจัดการในเรื่องของการท่องเที่ยวให้มากขึ้นเช่นเดียวกัน

2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ในการศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนในพื้นที่ ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงบริบทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ถึงสภาพทางกายภาพที่เอื้อต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศึกษาถึงโครงสร้างและองค์ประกอบทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ และนำมาวิเคราะห์ถึงความเหมาะสมขององค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ เพื่อให้ได้มาซึ่งผลการศึกษาที่เป็นจริงและสมบูรณ์ตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผู้วิจัยได้อาศัยกรอบแนวคิดในการศึกษาความเหมาะสมดังนี้

แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดนี้ในการทำการศึกษารูปแบบการจัดการพื้นที่ธรรมชาติเพื่อให้คงความเป็นธรรมชาติ โดยใช้หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์เน้นพื้นที่ที่เป็นแหล่งธรรมชาติ แต่ให้ความสำคัญทางด้านสังคม วิถีชีวิต แนวคิดนี้สามารถนำมาอธิบายกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

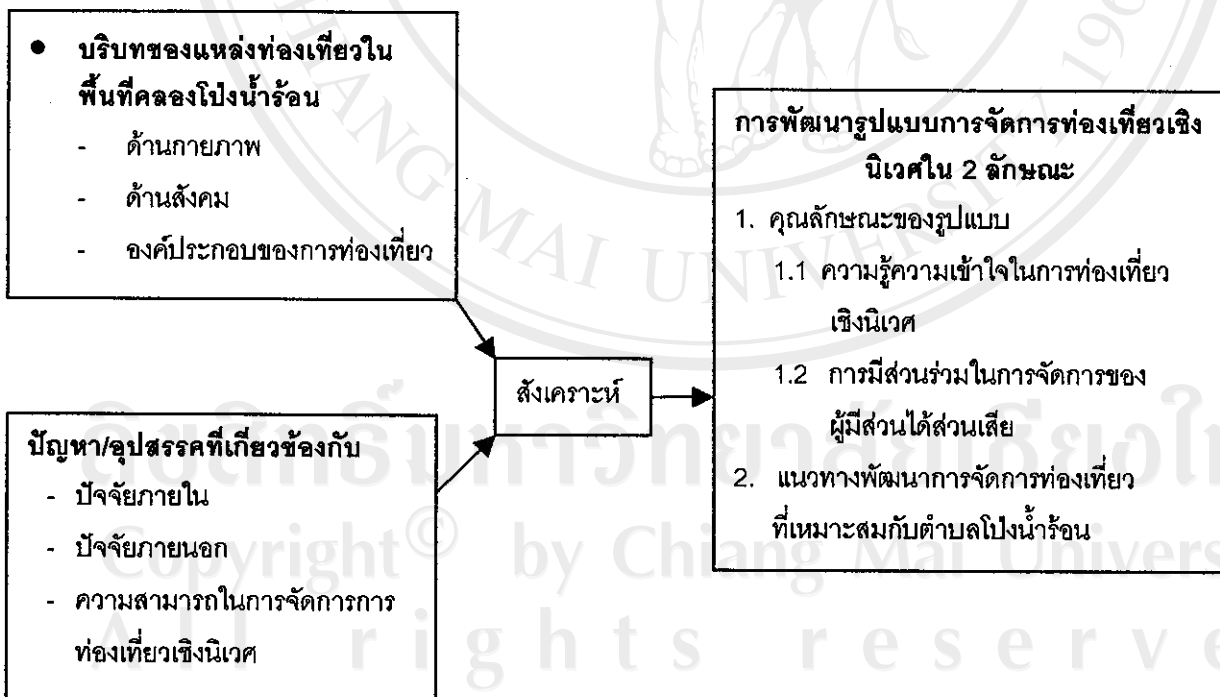
แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดนี้เพื่อทำการศึกษาในประเด็นที่ว่า ธรรมชาติในตำบลโป่งน้ำร้อนย่อมมีขีดจำกัดความสามารถที่จะรับได้อยู่ระดับหนึ่ง ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวควรคำนึงถึงการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เกินขีดจำกัด ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาในเรื่องการท่องเที่ยว ที่สามารถอยู่ได้และได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม โดยสภาพแวดล้อมถูกทำลายน้อยที่สุด เพื่อป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกๆระดับ มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา มีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ควบคุม และติดตามประเมินผลการดำเนินงาน เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลโป่งน้ำร้อนจึงเป็นผู้รู้ปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นได้ดีกว่าผู้อื่น

แนวคิดส่วนประสมทางการตลาดประกอบไปด้วย ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว สภาพสังคม ความเป็นอยู่ ก่อให้เกิดรายได้ในด้านราคาค่าบริการ มีช่องทางการจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาดแก่กลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมาย

แนวคิดเกี่ยวกับประเภทแหล่งท่องเที่ยว โดยการจำแนกประเภทของแหล่งท่องเที่ยวจากลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์หรือเป็นสิ่งดึงดูดใจหลักของตำบลโป่งน้ำร้อน แบ่งตามแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม

จากกรอบแนวคิดทั้งหมดที่ได้วางไว้ในข้างต้น ผู้วิจัยต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมในด้านบริบทของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลโป่งน้ำร้อน ร่วมกับปัญหาและอุปสรรคจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่เกี่ยวข้องทั้งปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก ความสามารถในการจัดการ โดยได้นำกรอบแนวคิดมาวิเคราะห์ข้อมูล แล้วจึงนำมาสังเคราะห์เพื่อให้ได้มาซึ่งการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลักษณะคุณลักษณะของรูปแบบ แนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับตำบลโป่งน้ำร้อนเพื่อก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

แผนภูมิที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา